

Του Σάκη Ιωαννίδη

«Enserradura» ονομαζόταν στα ισπανοεβραϊκά μια παλιά τελετή για τις νεαρές, ανύπαντρες, κοπέλες με κατάθλιψη. Η παθούσα περνούσε μια εβδομάδα με μια ηλικιωμένη θεραπευίδα σε απόλυτη ησυχία, μόνο με σούπα και νερό, λέγοντας προσευχές κρατώντας μια χούφτα από «tuniga», που πίστευαν ότι ήταν στάχτες Εβραίων Αγίων από τους Αγίους Τόπους. Με αυτό το, σχεδόν αρχαίο, γιατροσόφι μάς συστήνει την Τζουντερία της Ρόδου η Στέλλα Λεβή στο αυτοβιογραφικό βιβλίο «Εκατό Σάββατα».

Η κ. Λεβή μεγάλωσε στην εβραϊκή συνοικία του νησιού όπου ζούσαν οι πρόγονοί της για περίπου μισή χιλιετία, μέχρι που οι ναζί έστειλαν τους 1.650 κατοίκους της μικρής κοινότητας στο Αουσβιτς. Από το Γκρίνουιτς Βίλατζ της Νέας Υόρκης, η κ. Λεβή, που σε λίγες μέρες θα κλείσει τα 102 της χρόνια, αφηγήθηκε τη ζωή της στον συγγραφέα Μάικλ Φρανκ -η συνάντησή τους γινόταν κάθε Σάββατο-, ο οποίος μετέφερε τις ιστορίες της σε ένα υπέροχο βιβλίο που κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Ικαρος, σε μετάφραση του Σπύρου Κουλούρη.

Τι ήταν άραγε αυτό που κινητοποίησε την εκατοντάχρονη κ. Λεβή να μιλήσει για τη ζωή της; «Για πολλά χρόνια νόμιζα ότι κανένας δεν θα ενδιαφερόταν», λέει στην «Κ», «τόσοι πολλοί άλλωστε είχαν γράψει και μιλήσει για τις εμπειρίες τους στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Αλλά όταν ήρθε ο Μάικλ, όλα αυτά άλλαξαν. Πήρε καιρό να τον εμπιστευτώ αλλά είχε μια “simpatia” για μένα και εγώ για εκείνον. Κατάλαβε ότι ο πόλεμος και τα στρατόπεδα ήταν μόνο ένα μικρό μέρος της ιστορίας μου. Αλλωστε ήμουν μόλις 92 όταν συναντηθήκαμε πρώτη φορά και τώρα είμαι 102 ετών. Είχα μια ζωηρή παιδική ηλικία και εφηβεία στην Τζουντερία και ήθελα να μιλήσω γι’ αυτόν τον κόσμο».

Πράγματι ένα μεγάλο μέρος του βιβλίου αναβιώνει τον χαμένο κόσμο της Τζουντερία που κάποτε άκμαζε σε ένα από τα πιο τουριστικά, σήμερα, νησιά της Ελλάδας. Ήταν ένας κόσμος που απλωνόταν σε 10-12 οικοδομικά τετράγωνα, που μύριζε δεντρολίβανο και λεβάντα και οι γυναίκες μαγείρευαν με ανοιχτές πόρτες· ένας κόσμος παραδόσεων, εθίμων και λαϊκών πεποιθήσεων από τον οποίο όμως ήθελε να ξεφύγει η νεαρή Στέλλα. «Ήταν το όνειρό μου ότι μια μέρα θα πάω στην Ιταλία να σπουδάσω και μάλλον να ζήσω εκεί τη ζωή μου. Λίγες οικογένειες από την Τζουντερία είχαν πάει εκεί, στην Μπολόνια και την Ιταλία. Πριν τον πόλεμο οι άνθρωποι δεν έφευγαν απλώς για να φύγουν. Εφευγαν για να δουλέψουν, για τη δυνατότητα να καλυτερέψουν τις ζωές τους».

Οι αναμνήσεις της Λεβή περιγράφουν με μεγάλη λεπτομέρεια τις αλλαγές στη ζωή των Εβραίων του νησιού. Η έλευση των

Ιταλών στις αρχές του 20ού αιώνα ήταν συνώνυμο της προόδου και του εκσυγχρονισμού (ηλεκτρισμός, δίκτυο ύδρευσης, κατασκευή θεάτρου, σινεμά, λογοτεχνία, σύστημα εκπαίδευσης) και η ίδια είχε για πολλά χρόνια έτοιμη μια βαλίτσα για το πανεπιστήμιο της Ιταλίας. Σταδιακά όμως τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν· επιβάλλονται φυλετικοί νόμοι και τα κορίτσια απαγορεύεται να πηγαίνουν στο σχολείο (η Λεβή βρίσκει τρόπο να συνεχίσει την εκπαίδευσή της), η πίεση αυξάνεται, η καθημερινότητα γίνεται πιο δύσκολη μέχρι που το νησί περνάει στα χέρια των Γερμανών το 1943. Ένα χρόνο μετά, τον Ιούλιο του 1944, θα ξεκινήσει ο εκτοπισμός της κοινότητας και η Λεβή αφηγείται στον Φρανκ το απάνθρωπο ταξίδι της ίδιας και της οικογένειάς της στο Αουσβιτς. «Ακόμα και στο τρένο, σε εκείνες τις φρικτές συνθήκες, χρησιμοποιώντας για τουαλέτα έναν κουβά μπροστά σε άλλους ανθρώπους, ούτε τότε είχαμε συνειδητοποιήσει τι συμβαίνει. Καταλαβαίνω ότι αυτό ίσως φανεί περιέργο σε εσάς τώρα, αλλά πρέπει να έρθετε στη θέση μας. Απλώς δεν ξέραμε», μας λέει.

Στο βιβλίο τονίζει ότι κατάφερε να ζήσει χάρη σε ένα ένστικτο επιβίωσης που δεν ήξερε ότι είχε μέσα της. «Στο Αουσβιτς το ένστικτο ήταν τα πάντα», έλεγε στον Μάικλ Φρανκ. Τι αλλαγές συνέβησαν μέσα της εκείνες τις μέρες; «Μια εσωτερική αλλαγή ήταν για μένα το γεγονός ότι από κάποια που ζούσε σε ένα μικρό απομονωμένο νησί έγινα κάποια που ξαφνικά είδε τον κόσμο έξω από αυτό το νησί – όμως τι κόσμος ήταν αυτός που είδα! Είδα κακό που δεν μπορούσα να φανταστώ ότι υπάρχει. Ακόμη και όταν μεγαλώναμε, οι πέτρες που κάποιοι Έλληνες μας πετούσαν στις εβραϊκές γιορτές δεν ήταν τίποτα μπροστά σε αυτά που είδα και βίωσα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Εγώ έχασα όλους μου τους καλούς τρόπους και την αγωγή με την οποία μεγάλωσα μέσα σε μια νύχτα. Έκανα αυτό που έπρεπε να κάνω, όπως όλοι, για να επιβιώσω». Πάντως, μας λέει, οι γυναίκες που συνάντησε είχαν μεγαλύτερη θέληση για επιβίωση από τους άνδρες. «Οι άνδρες που μιλούσαν καλά γερμανικά καταλάβαιναν τους κανόνες, ρητούς και άρρητους. Μπορούσαν να αναλάβουν ηγετικούς ρόλους. Εμείς οι γυναίκες, τουλάχιστον η ομάδα των κοριτσιών από τη Ρόδο, δεν καταλαβαίναμε όσα λέγονταν αλλά όσα δεν λέγονταν. Μάθαμε αρκετά γρήγορα να κλέβουμε και να κρύβουμε και κυρίως να μοιραζόμαστε μεταξύ μας, να φροντίζουμε η μία την άλλη. Και όσο μπορούσαμε προσπαθούσαμε να περάσουμε ευχάριστα κάνοντας παρέα η μία με την άλλη: τραγουδούσαμε, γελούσαμε. Αυτό μας κράτησε συνδεδεμένες και ήταν ένας τρόπος να κρατήσουμε την ανθρωπιά μας».

Μετά την απελευθέρωση η Στέλλα Λεβή έφυγε αρχικά στην Ιταλία και έπειτα στην Αμερική όπου ζει μέχρι σήμερα με την οικογένειά της. Έπρεπε να περάσουν πολλά χρόνια μέχρι να επιστρέψει στη Ρόδο και να αντιμετωπίσει με έναν άλλο τρόπο, όπως λέει, τον θάνατο των δικών της ανθρώπων που χάθηκαν στο Ολοκαύτωμα. «Ξαφνικά όλα έγιναν πιο πραγματικά, πιο απτά», σημειώνει. Στο βιβλίο πλανάται το ερώτημα γιατί σχεδόν κανείς δεν βοήθησε την ίδια και τους συμπατριώτες της τη μαύρη μέρα του εκτοπισμού τους, αλλά η αφήγησή της είναι πάνω απ' όλα ένα χρονικό αναμνήσεων ενός γοητευτικού κόσμου που έχει περάσει πια στην ιστορία αλλά και μιας γυναίκας με μια αστείρευτη θέληση για ζωή.

ΠΗΓΗ: [ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 26.4.2025](#)